

SAATEKS ERINUMBRILE „TEOREETILISEST KEELETEADUSEST EESTIS III”

Ilona Tragel, Ann Veismann ja Piret Piiraja

Käesolev ajakirja erinumber on kolmas sarja Teoreetiline keeleteadus Eestis väljaannetest. Esimene ja teine kogumik, mis valdavalt sisaldavad samanimeliste konverentside ettekannete põhjal kirjutatud artikleid, ilmusid vastavalt 2002. ja 2006. aastal. Sarja teise kogumiku saatesõna lõpus tõdeb toimetaja, et esimese kogumiku saatesõna lootus traditsiooni sündimise osas on täitunud ning loodab, et kaks ei jää kolmandata. Teie käes ongi sarja kolmas väljaanne, mis küll seekord erineb mõnevõrra varasematest eelkõige seetõttu, et ei põhine konverentsi ettekannetel (ühe erandiga; keda huvitab, siis konverentsi kava ja ettekannete lühikokkuvõtted leiab lugeja ka seekord Keeleteaduse, filosoofia ja semiootika doktorikooli kodulehelt 2009. aasta ürituste alt).

Konverentsisarja kahest varasemast kogumikust on kujunenud kõigile Eesti keeleteaduse alade üliõpilastele vajalik õppevahend, mille lisaeesmärk on ka pädevalt arendada ja täiendada oma eriala kõige uuemat eestikeelset terminoloogiat.

Sel korral tellisime artiklid temaatiliselt ja soosisime juhendaja ja juhendatava doktorandi (magistrandi) koostööd, mille määr kajastub artiklites nii, et mõni juhendaja on artikli kaasautor ja mõni mitte. „Tellimuspõhine” oli meie lähenemine eelkõige seetõttu, et varasemad sama sarja artiklikogumikud on kiiresti saanud üliõpilaste õppevahendiks ning sinse ajakirja erinumbri artiklitega püüame täita auke, mis keeleteaduse eestikeelses esindatuses meie arvates siiani olid. Niisiis on ka sel väljaandel eestikeelset keeleteaduse terminoloogiat loov ja kinnistav roll.

Autoritele ja retsensentidele anti selle eesmärgi saavutamiseks lisaks ESUKA üldistele nõudmistele järgmine kaaskiri ja lähteülesanne:

Kolmanda kogumiku kontseptsioon on sarnane eelmisega, kuid seekord tahame eelkõige kajastada pilti Eesti keeleteaduses, mis avaldub selles, millega ja kuidas tegelevad meie keeleteaduse üliõpilased kraadiõppes, mida ja mis teoreetilise

tausta najal nad / te uurite /uurivad. Artiklite autoritele esitati järgmised nõuded ja juhised:

- artikkel esitab üht teooriat või meetodit või paradigmat, sh ei korda varasemaid sama sarja kogumike omi;
- artikkel on illustreeritud eesti keele näidetega, sh loetleb vastavad Eesti uurimused;
- artikli pikkus on 20 000 tähemärki koos kirjanduse loeteluga;
- doktorant/magistrant võib kirjutada ka koos juhendajaga või teise doktorandiga;
- artiklid retsenseeritakse, sh rõhuga sellel, kui arusaadav on sisu keeleteaduse kolmanda aasta bakalaureuseõppe üliõpilasele.

Tuleb kohe tõdeda, et kõik artiklid ei vasta kõigile nõuetele ega järgi kõiki juhiseid. Sel juhul on artikli ilmumine toimetajate otsusel eesti keeleteadusele siiski oluline ja mõnele nõudele mittevastamine ei kahanda selle olulisust ja vajalikkust üliõpilastele.

Kogumikus ilmuvad artiklid peegeldavad niisiis Eesti noorte keeleuurijate, sh ülikoolide kraadiõppurite uurimisteesmasid ning kasutatavaid keeleteooriaid. Meie võimuses on võimalikult paljudest eri paradigmadest teadlik olemisega suunata ka eesti keele uurimist järjest paremale ja rahvusvaheliselt aksepteeritumale tasemele.

Käesolevas ESUKA erinumbris leidub üksteist artiklit 19-lt autorilt. Need käsitlevad olulisi uurimissuundi tänapäeva keeleteaduses ja näitavad, kuidas eesti keeleteadus suudab tõepoolest edukalt sammu pidada rahvusvahelises keeleteaduses toimuvaga. Artiklid võib jagada kaheks suuremaks grupiks – ühed (esimesed seitse) tutvustavad eelkõige mõnd uuemat meetodit või teooriat ja annavad aimu, kuidas seda eesti keeles võiks rakendada, teised (viimased neli) analüüsivad konkreetseid keeleandmeid mingil sellisel moel, mis ühtlasi tutvustab ka uuemaid suundumusi teooriates ja meetodites. Kogumiku avaartikkel **Jane Klavani**, **Ann Veismanni** ja **Anni Jürine** sulest „Katselised meetodid tähenduse uurimisel” toob esile keeleteaduse püüu muutuda üha enam teaduslikult sama tõsiseltvõetavaks kui psühholoogia või

reaalteadused, kasutades keeleandmete uurimiseks lisaks introspeksioonile ka empiirilisi vahendeid, katseid, kvantitatiivset analüüsi ja statistilist andmeanalüüsi. Sama teemat jätkab teatud mõttes kogumiku eelviimane artikkel „Kollostruktsioonilised meetodid ja konstruktsioonilise varieerumise tuvastamine”, milles **Kristel Uihoaed** annab hästi aimu murdeuurimise võimaluste avardamisest korpuspõhises lingvistikas. Nii näiteks selgub, et verbipõhiste konstruktsioonide sarnasuse järgi eristuvad pigem lääne- ja idapoolsed murded, mitte tavapäraselt põhja- ja lõunapoolsed. Ühest viimasel ajal kognitiivses keeleteaduses üha enam esiletõusvast fenomenist, mille abil mitmesuguseid nähtusi keeles uurida, kõneleb **Maarja-Liisa Pilviku** artikkel „Tähelepanu akendamine”. Leonard Talmy esitatud mõte sellest, kuidas keeleliste valikute aluseks on tähelepanu suunamine kindlatele situatsiooni osadele (*windowing of attention*) sobib kokku muude kognitiivses lingvistikas käibivate käsitlustega ja väärrib rakendamist ka eesti keele uurimisel. Semantilistest rollidest ja nende kasutusvõimalustest süntaksi uurimisel on artikkel **Liina Lindströmilt** ja **Piia Taremaalt**. Artikkel annab hea ülevaate semantilistest rollidest kui vahendist mitmesuguste keeleliste nähtuste paremaks kirjeldamiseks ja mõistmiseks, selgitades semantiliste rollide ajalugu, hierarhilisust ja rolle eristavaid jooni. **Miina Norviku** ja **Piret Piiraja** artikkel „Aeg ja aspekt” esitab olulisemaid aja- ja aspektikategooria kohta käivaid teoreetilisi arutlusi, mis võimaldavad ka eesti keele ajaväljendite süsteemi uurida. Rõhutatatakse ajavormi ja aspekti tihedat seotust, kuigi esimene on olemuselt deiktiline (vajab pidepunkti), teine mitte (viitab sündmuse sisemistele omadustele). **Geda Paulseni** artikkel „Keel meeles: kontseptuaalsest semantikast” tutvustab Ray Jackendoffi loodud kontseptuaalse semantika peamisi teoreetilisi seisukohti ja Urpo Nikanne kontseptuaalse semantika *tierneti* mudeli võimalusi eesti ja soome keele liikumisverbide *minema* ja *mennä/lähteä* näitel. **Küllil Prillopi** artikkel „Optimaalsusteooria fonoloogias” tutvustab 1990. aastatel alguse saanud optimaalsusteooriat kui praegust juhtivat fonoloogiateooriat, milles on nähtud formalistlike ja funktsionalistlike teooriate ühendajat. Väiteid ilmestab näide eesti keele komitatiivi kujunemisest. **Nele Salveste** artikkel

„Kõnetaju kategoriaalsus ehk hüpotees sellest, kuidas me keelelisi üksusi tajume” vaatleb kategoriaalse taju teooriat kui mudelit ja katsemeetodit, mille abil saab selgitada foneemide eristamist kõnetajus. Eesti faunast pärinevate kohanimede klassifitseerimist üldiste leksikaalsemantiliste nimeandmispõhimõtete järgi tutvustavad **Mariko Faster** ja **Evar Saar** oma artiklis „Looma- ja linnunimed kohanimedes ja nimeandmispõhimõtted”. Artikkel peatub ka otsesel ja kaudsel nimeandmisel, esimese puhul kehtib nime ja koha vahel otsene tähendusseos, teise puhul saab koht nime mingite assotsiatsioonide järgi, mille selge piiritlemine on keeruline. **Helen Hindi**, **Maria Reile** ja **Renate Pajusalu** artikkel „Kontekst ja viitamine: argivestlused, legod ja narratiivid” käsitleb viitamisvahendite valikut eri kontekstides kolme uurimuse alusel -- spontaanses argivestluses, legoklotsidega katses ja pildiseeria põhjal jutustatud narratiivis. Võrdlevalt tuuakse välja, kuidas vestlustegevust alustatakse, kuidas antakse märku tegevuse olemusest ja kuidas viidatakse referentidele. **Annika Valdmets** ja **Küllü Habicht** vaatlevad oma artiklis „Episteemilistest modaalpartiklitest eesti kirjakeeles” sõnade *kahtlemata*, *loomulikult*, *põhimõtteliselt* ja *tegelikult* kujunemist täistähenduslikest viisiadverbidest modaalpartikliteks semantiliste, morfosüntaktiliste ja pragmaatiliste omaduste muutumise teel.

Oleme tänulikud, et erinumbri ettevalmistamist (konverentsi korraldamist, tehnilist tööd, suhtlust autoritega, retsenseerimise organiseerimist jmt) on finantseerinud riiklik programm Eesti keel ja kultuurimälu (projekt EKKM-09-162 „Konverentsisari Teoreetiline keeleteadus Eestis III-IV”). Erinumbri kirjastamist toetab Tartu Ülikooli *humaniora* valdkonna kirjastamiskolleegium. Toimetajate sügav tänukummardus kõigile autoritele ja retsensentidele!

Nagu eespool öeldud, on täitunud lootus, et Eestis tekiks teoreetilise keeleteaduse konverentside traditsioon, samuti teise konverentsi kogumikus väljendatud lootus järglasele. Siinse väljaande toimetajad soovivad lugejatega kohtuda konverentsil „Teoreetiline keeleteadus Eestis IV” 2013. aasta lõpul ning loodavad, et jätkub nõudlust ja tuleb ka sarja neljas väljaanne.

INTRODUCTION TO THE SPECIAL ISSUE “THEORETICAL LINGUISTICS IN ESTONIA III”

Ilona Tragel, Ann Veismann and Piret Piiraja

This special issue of ESUKA/JEFUL is the third volume of the series Theoretical Linguistics in Estonia. The first and the second volume, mainly containing contributions based on the talks given at the conferences bearing the same title, were published in 2002 and 2006 respectively. At the end of the second volume's foreword the editor notes that the hope for a new tradition that was expressed in the foreword of the first volume has been fulfilled, and hopes that the third volume will follow. You are now looking at the third volume in the series, although it differs somewhat from the previous two, mainly because it is not based on the conference talks (with one exception; for those who are interested, the conference program and abstracts can be found at the webpage of The Graduate School of Linguistics, Philosophy and Semiotics, events of 2009).

The previous two volumes of the conference series have become indispensable textbooks for the students of all areas of linguistics in Estonia while also aiming to competently develop and enrich the newest Estonian terminology of the field.

This time the articles were commissioned based on the topics and the co-operation between supervisors and PhD (and MA) students was encouraged. The level of co-operation is reflected in the articles, as some supervisors appear as the co-authors and some do not. Our approach was “commission based” mainly since the previous volumes have quickly become study materials for students and with the contributions in this volume we are aiming to fill the gaps that existed in the representation of linguistics in Estonian until now. Therefore, this volume also serves the purpose of creating and reinforcing Estonian linguistics terminology.

The authors and reviewers were given the following accompanying note and instructions (in addition to the general requirements for the submissions to ESUKA/JEFUL) in order to attain this objective:

The concept of the third volume is similar to the previous ones. However, this time we aim to reflect a picture of Estonian linguistics which manifests itself in what and how our graduate students in linguistics are doing, what are their research interests and what is their theoretical background. The authors were given the following requirements and guidelines:

- the article presents one theory or method or paradigm while not repeating any that have been published in the previous volumes of the series;
- the article is illustrated by examples from Estonian and lists corresponding Estonian studies;
- the article does not exceed 20,000 characters, including references;
- a PhD/MA student may co-author the article with their supervisor or another PhD student;
- the articles will be peer-reviewed with a special emphasis on how well the content is understood by a third-year undergraduate student.

It must be noted, that not all contributions meet all the requirements or follow all the guidelines. In such cases it has been the editors' decision that the publication of the article is nevertheless important for Estonian linguistics and failure to meet the requirements does not decrease the article's significance and usefulness for students.

The contributions thus reflect the research interests and theoretical background of young Estonian linguists, including graduate students. It is in our power to guide the study of Estonian language to reach an increasingly higher and internationally accepted level by being aware of as many different paradigms as possible.

The current special issue of ESUKA/JEFUL contains eleven articles by 19 authors. The articles discuss the important areas of research in modern linguistics and show how Estonian linguistics can successfully keep up with the trends in international linguistics. The articles can be divided into two larger groups - the first seven articles mainly introduce a

new method or theory and give an idea how it could be applied to Estonian, the next four articles analyze language data in a way which also allows them to introduce new trends in theories and methods. The first article in the volume by **Jane Klavan**, **Ann Veismann** and **Anni Jürine** “Experimental methods in studying semantics” points out that linguistics is increasingly striving to become a real science like psychology or the natural sciences by using empirical methods in addition to introspection to study language data. In a way, this topic is continued in the penultimate article “Collostructional methods and verb constructions in Estonian dialects” where **Kristel Uiboaed** shows how corpus-based linguistics has created new opportunities for dialect studies. For example, it was found that based on the similarities in verb constructions there is a greater difference between the western and eastern dialects than there is between the northern and southern dialects, as traditionally claimed. A phenomenon increasingly prominent in cognitive linguistics, which can be used for the study of several aspects of language is explained in **Maarja-Liisa Pilvik**’s article “Windowing of attention”. Leonard Talmy’s thought that linguistic choices are based on concentrating attention to certain parts of the situation (windowing of attention) is compatible with other ideas in cognitive linguistics and deserves to be applied to Estonian as well. Semantic roles and ways to use them in the study of syntax are discussed in the article by **Liina Lindström** and **Piia Taremaa**. The article gives a good overview of semantic roles as means for better describing and understanding different linguistic phenomena by explaining the history of semantic roles, their hierarchy and distinctive features. **Miina Norvik** and **Piret Piiraja** in their article “Tense and aspect” present some of the more important theoretical approaches to the categories of tense and aspect which also enable the study of Estonian system of temporal expressions. The authors stress the close connection between tense and aspect although the former is deictic in nature (requires a reference point) while the latter is not (refers to the inner characteristics of the event). **Geda Paulsen**’s article “Language in mind: about conceptual semantics” introduces the

main theoretical points of conceptual semantics, a framework created by Ray Jackendoff, and the means provided by Urpo Nikanne's tiernet model of conceptual semantics on the example of Estonian and Finnish movement verbs *minema* 'go' and *mennä/lähteä* 'go'. **Küllil Prillop**'s article "Optimality Theory in phonology" presents Optimality Theory which was developed in the 1990s as today's leading phonological theory which has been considered to combine formalist and functionalist approaches. The theoretical claims are illustrated with an example of the development of Estonian comitative case marker. **Nele Salveste**'s article "Categorical Perception or the hypothesis of how we perceive linguistic units" approaches the theory of Categorical Perception as a model and an experimental method which enables us to explain the distinction of phonemes in speech perception. **Mariko FASTER** and **Evar Saar** in their article "Animal and bird names in place names and emergent naming principles" discuss how place names originating in Estonian fauna can be classified by using general lexical-semantic name giving principles. The article also discusses direct and indirect name giving, in case of the former there is a direct semantic link between the name and the place whereas in case of the latter the place gets its name by associations that are difficult to define. **Helen Hint**, **Maria Reile** and **Renate Pajusalu** in their article "Context and reference: everyday conversations, Lego blocks and narratives" deal with the choice of reference devices in different contexts based on three studies - spontaneous everyday conversations, an experiment with Lego blocks and narratives based on a picture series. The authors show contrastively how conversational activity is started, how the nature of the activity is signalled and how referents are referred to. In the article "About epistemic modal particles in Estonian" **Annika Valdmets** and **Küllil Habicht** explore the development of the words *kahilemata* 'undoubtedly', *loomulikult* 'of course', *põhimõtteliselt* 'in principle' and *tegelikult* 'actually' from lexical manner adverbs into modal particles as their semantic, morphosyntactic and pragmatic properties change.

We would like to thank the state programme Estonian Language and Cultural Memory (project EKKM-09-162 “Conference series Theoretical Linguistics in Estonia III-IV”) for financing the preparation of the special issue (organizing the conference, technical work, communication with the authors, organizing the reviewing *etc.*). The publishing of the special issue is supported by the publishing committee of the *humaniora* field of research of the University of Tartu. The editors extend their sincerest gratitude to all authors and reviewers!

As mentioned before, the hope for establishing a tradition of theoretical linguistics conferences in Estonia has been fulfilled as well as the hope expressed in the second volume of the series for another volume to follow. The editors of this volume wish to meet the readers at the conference “Theoretical Linguistics in Estonia IV” at the end of 2013 and hope that there will be demand for the fourth volume of the series.